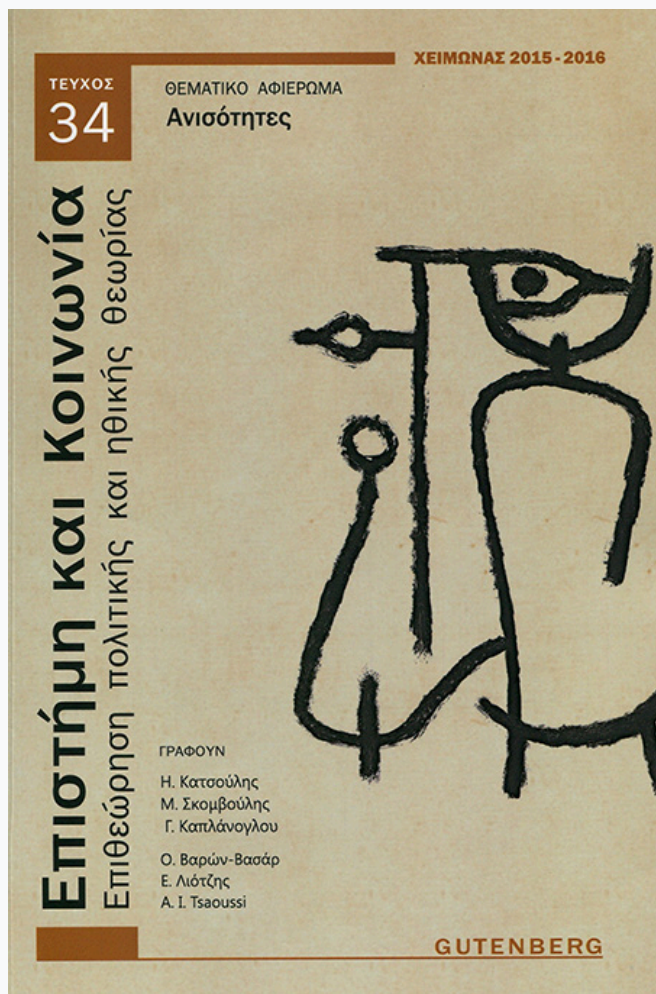

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 34 (2016)

Ανισότητες

Προλεγόμενα 34ου Τεύχους

Ηλίας Κατσούλης

doi: [10.12681/sas.10250](https://doi.org/10.12681/sas.10250)

Copyright © 2016, Ηλίας Κατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κατσούλης Η. (2016). Προλεγόμενα 34ου Τεύχους. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 34, 3-11. <https://doi.org/10.12681/sas.10250>

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ανισότητες: το νέο 'μέγα' θέμα της πολιτικής

ΠΑΡΑ τα πέντε χρόνια ανάπτυξης οι πραγματικοί μισθοί στις ΗΠΑ βρίσκονται κατά 1,2% χαμηλότερα από εκεί όπου ήταν στις αρχές του 2009. Στη Μ. Βρετανία οι πραγματικοί μισθοί μειώνονται συνεχώς μεταξύ 2009 και 2014· πρόκειται για τη μεγαλύτερη σε διάρκεια μείωση μισθών από τα μέσα του 19ου αιώνα... Στη Γερμανία, παράδεισο κατά τη διάρκεια της κρίσης στην ευρωζώνη, τα πράγματα πήγαν καλύτερα, αλλά οι μισθοί παραμένουν κατά 2,4% κάτω από το επίπεδο του 2008. Αν και υπάρχουν εξαιρέσεις —στον Καναδά και στη Γαλλία η διάμεση αμοιβή έχει αυξηθεί από το 2008—, τα χρόνια αυτά ήταν γενικώς άσχημα για τους μισθωτούς' (*The Economist*, 02.05.2015: 2).

Ο *Economist* (στο ίδιο) παρακολουθεί το φαινόμενο αυτό ως τις απαρχές του στη δεκαετία του 1960. Από τότε και μέχρι σήμερα στις ΗΠΑ η παραγωγικότητα αυξήθηκε κατά 220%, οι πραγματικοί μισθοί όμως αυξήθηκαν κατά μόλις 100%. Αυτή η εξέλιξη παρατηρείται και σε άλλες χώρες εκτός Αμερικής. Τη διαφορά που προέκυψε την καρπώθηκαν, κατά το βρετανικό περιοδικό, οι άνθρωποι που κερδίζουν τα περισσότερα 'exacerbating the problem for the rest'.

Η ακαδημαϊκή συζήτηση για τις ανισότητες ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι πολύ παλαιά, συνοδεύει δε κάθε ανάλυση των καπιταλιστικών κοινωνιών, αφού η ανισότητα εγγράφεται ως το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα του κεφαλαιοκρατικού

τρόπου παραγωγής παντού όπου αυτός επικράτησε. Σημείο αναφοράς της επιστημονικής έρευνας υπήρξαν οι οικονομικές προπάντων ανισότητες, αφ' ης και οι πολλοί άρχισαν να συνειδητοποιούν τη συγκέντρωση μεγάλου πλούτου σε όλο και λιγότερους ανθρώπους με χαρακτηριστική την περίπτωση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, όπου το πλουσιότερο 10%, 1% και 0,1% του πληθυσμού ιδιοποιούνταν τη μερίδα του λέοντος τουλάχιστον από τις αρχές της δεκαετίας του 2000.

Σύμφωνα με στοιχεία του Congressional Budget Office το μέσο εισόδημα μετά τους φόρους και τα επιδόματα (public and private benefits) στο χρονικό διάστημα 1979-2006 αυξήθηκε: για το φτωχότερο 20% του πληθυσμού κατά 11%, για το επόμενο 20% κατά 18%, για το τρίτο 20% κατά 21% και για το τέταρτο 20% κατά 32%. Για το πλουσιότερο τμήμα του πληθυσμού (από το 80 ως το 99%) το μέσο εισόδημα αυξήθηκε κατά 55% και για το τελευταίο 1% κατά 256%! Μεταξύ 1977 και 2007 το 50% της συνολικής αύξησης του πλούτου (wealth) στις ΗΠΑ απορροφήθηκε από το 1% του πληθυσμού.

Βεβαίως μετά την εκδήλωση της ύφεσης το διάστημα 2007-2009 το ποσοστό αυτό μειώθηκε αισθητά, παραμένοντας όμως συγκριτικά σε υψηλά επίπεδα. Σύμφωνα με υπολογισμούς που παρουσιάζει ο T. Piketty, ενώ στις αρχές του 20ού αιώνα το πλουσιότερο 10% κατείχε το 90% του πλούτου, το 2010 το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 50%. Η μεσαία τάξη (το επόμενο 40% του πληθυσμού) κατείχε στις αρχές του 20ού αιώνα το 10% του πλούτου, το δε φτωχότερο 50% του πληθυσμού δεν κατείχε τίποτε. Το 2010 η μεσαία τάξη αύξησε τη συμμετοχή της στον πλούτο στο 40% και οι φτωχότεροι εισέπραξαν το 10% του πλούτου. Εάν προχωρήσουμε στα πλουσιότερα εκατοστημόρια ή ακόμη και στα χιλιοστημόρια, οι διαφορές γίνονται εξωπραγματικές, συγχρόνως δε μειώνονται σε σημαντικό βαθμό οι φόροι των υψηλών εισοδημάτων: από 75% για το ανώτερο εκατοστημόριο και 65% για το ανώτερο χιλιοστημόριο (1970) στο περίπου 35% και για τις δύο αυτές κατηγορίες εισοδήματος το 2004. Τέλος —και αυτό έχει σημασία έστω και μικρή— κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Bill Clinton (1994-2000) το ποσοστό του πλούτου που ιδιοποιούνταν το ανώτερο εκατοστημόριο έφτανε στο 45%, ενώ την περίοδο διακυβέρνησης του George W. Bush (2000-2008) ανήλθε στο 65%.

Στην παρουσίαση και στην εξήγηση των πολιτικών προπάντων αποφάσεων που οδήγησαν σε αυτές τις ανισότητες καθοριστική ήταν η συμβολή των δύο γνωστότερων αμερικανών οικονομολόγων κατόχων βραβείου Nobel Οικονομίας, του J. Stiglitz [βλ. μεταξύ άλλων τα έργα του *The Roaring Nineties* (2004), *Free Fall* (2010) και ιδιαιτέρως το *The Price of Inequality* (2012)] και του P. Krugman [βλ. μεταξύ άλλων τα *The Return of Depression Economics* (1998/2008), *The Conscience of a Liberal* (2007) και *End This Depression Now* (2012)]: σημαντική όμως ήταν και η συμβολή των S. Hacker & P. Pierson [*Winner-Take-All Politics* (2010)] οι οποίοι επικέντρωσαν την προσοχή τους στις ευθύνες της εξουσίας, του πολιτικού συστήματος και των πολιτικών κομμάτων για τη συγκέντρωση του πλούτου στο 1% και στο 0,1% του πληθυσμού. Ενδεικτική είναι η αναφορά τους στην πολιτική ‘τροπή/εκτροπή [drift]’ την οποία ορίζουν ως ‘συστηματική, κατ’εξακολούθηση αποτυχία του συστήματος να αντιμετωπίσει τη μεταβαλλόμενη πραγματικότητα μιας δυναμικής οικονομίας’, για να προσθέσουν ότι η ιστορία της αμερικανικής οικονομίας στην οποία ‘οι νικητές τα παίρνουν όλα’ δεν αφορά μόνο εκείνους που ψηφίζουν τους νόμους αλλά και όσους επιμελώς ‘αδιαφορούν [...] όταν γοργές οικονομικές αλλαγές καθιστούν ξεπερασμένους υπάρχοντες κανόνες και ρυθμίσεις που έχουν σχεδιαστεί για να ελέγχουν τις υπερβολές’ (στο ίδιο, 43-44).

Τα θερμά θετικά σχόλια αλλά και οι επιφυλάξεις και οι αντιρρήσεις, τις οποίες προκάλεσαν στη διεθνή επιστημονική κοινότητα οι εξηγήσεις των ανισοτήτων που παρουσίασαν ο Piketty και οι συνεργάτες του, δεν κίνησαν το ενδιαφέρον της ελληνικής επιστημονικής κοινότητας. Μόνο ο καθηγητής Στ. Θωμαδάκης και ο ‘τεχνοκράτης’ Π. Βουρλούμης ασχολήθηκαν με τον Piketty σε ένα αφιέρωμα του *Athens Review of Books* (τχ. 61, Απρίλιος 2015) όπου ο μεν Θωμαδάκης αναδεικνύει τη ‘συγκυριακή επικαιρότητα του βιβλίου’ —πράγμα που απ’ότι φαίνεται επιβεβαιώνεται—, ο δε Βουρλούμης αποκομίζει την εντύπωση ότι ‘ο Πικετί προσπαθεί να σώσει τον καπιταλισμό από τον εαυτό του’, ό,τι και να σημαίνει αυτό. Σημασία έχει ότι μετά τη μετάφραση του βιβλίου του Piketty στην αγγλική γλώσσα (και αυτό σημαίνει πολλά) ‘είναι [...] δύσκολο να μπορέσει κανείς να

σκεφτεί οτιδήποτε άλλο: σε απορροφά ολοκληρωτικά’, γι’ αυτό ‘don’t take this book on vacation: it will spoil it. Read it at home!’), επισημαίνει ο Milanovic (“The return of “patrimonial capitalism”: Review of T. Piketty’s *Capital in the 21st Century*”, MPRA Paper No. 52384, October 2013).

Το ανά χείρας τεύχος του περιοδικού *Επιστήμη και Κοινωνία* είναι αφιερωμένο στις ‘Ανισότητες’ και παρουσιάζει τρία άρθρα για το ζήτημα. Η μελέτη του Ηλία Κατσούλη με τίτλο ‘Σε ποιον ανήκει ο 21ος αιώνας: patrimonial versus agency capitalism’ αναφέρεται στις αναλύσεις της εξέλιξης του καπιταλισμού στις αναπτυγμένες χώρες κατά τους δύο τελευταίους αιώνες και στη ζοφερή ‘πρόγνωση’ ότι, εάν τα κράτη και η πολιτική τους τάξη δεν λάβουν τις ριζοσπαστικές αποφάσεις που απαιτούνται, υπάρχει κίνδυνος ο 21ος αιώνας να προσομοιάζει ως προς τη διανομή του πλούτου στις συνθήκες που έζησε ο δυτικός κόσμος στη διάρκεια του 19ου αιώνα. Σε αυτή τη σε πλήθος εμπειρικών στοιχείων, ιστορικών αναφορών αλλά και λογοτεχνικών αφηγήσεων θεμελιωμένη υπόθεση, την οποία μας καταθέτει ο T. Piketty στο τελευταίο του βιβλίο *Το κεφάλαιο τον 21ο αιώνα*, ο Κατσούλης ‘αντιπαραθέτει’ (!) μια άλλη άποψη περί της τύχης του καπιταλισμού αλλάζοντας οπτική γωνία. Προσεγγίζει δηλαδή τις εξελίξεις από τη σκοπιά της corporate governance, της εταιρικής διακυβέρνησης, για να καταλήξει σε μια πιο αισιόδοξη για τον 21ο αιώνα διαπίστωση: το γεγονός δηλαδή ότι την ευθύνη διαχείρισης του διαρκώς αυξανόμενου πλούτου αναλαμβάνουν ‘ειδικοί’, τους κυριότερους εκ των οποίων ο Κατσούλης αποκαλεί ‘γνωσιογνώστες’, οι οποίοι διαχειρίζονται τις περιουσίες των διαφόρων ταμείων (pension funds, mutual funds, insurances) εν ονόματι των μετόχων, των shareholders, αλλά και προς ίδιον συμφέρον με σκοπό σε ορατό βάθος χρόνου να επιτύχουν τις μεγαλύτερες δυνατές αποδόσεις. Τη νέα εν εξελίξει μορφή καπιταλισμού που κυφορείται ο Κατσούλης την ονομάζει agency capitalism και στρέφει το ενδιαφέρον των αναλύσεών του σε δύο κύριους φορείς του: στους shareholders, που δεν είναι άλλοι από τα πλήθη των εργαζομένων-επενδυτών, και στους εντολοδόχους τους. Ενώπιον αυτής της εξέλιξης η ισχύς —πολιτική και οικονομική— που ο Piketty

αναγνωρίζει στους κληρονόμους μεγάλων περιουσιών και στα υπερπλούσια διευθυντικά στελέχη των μεγάλων εταιρειών μετριάζεται και καθίσταται ελέγξιμη.

Ο Μιχάλης Σκομβούλης θέτει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός του τις 'Ανισότητες του κεφαλαίου: επίκαιρες θεωρήσεις της δυναμικής των ανισοτήτων στην πολιτική οικονομία του σύγχρονου καπιταλισμού' και μάλιστα σε ένα περιβάλλον οι συντεταγμένες του οποίου καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση. Από την πλούσια διεθνή βιβλιογραφία επιλέγει τρία βιβλία τα οποία πραγματεύονται τη σύγχρονη μορφή του κεφαλαίου και τη συνδέουν με τις εντεινόμενες ανισότητες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Πρόκειται για το προαναφερθέν έργο του T. Piketty, για το *Το τίμημα της ανισότητας* του J. Stiglitz και το *Gekaufte Zeit* του W. Streeck (το μόνο που δεν έχει μεταφραστεί στα ελληνικά). Αυτά τα βιβλία ο συγγραφέας τα επιλέγει διότι μέσω αυτών μπορεί να παρακολουθήσει από τη μία πλευρά την απελευθέρωση του κεφαλαίου που συντελείται και από την άλλη την επίταση των ανισοτήτων, η οποία τον ενδιαφέρει περισσότερο. Σε αντίθεση με τους δύο πρώτους, οι οποίοι προσεγγίζουν τη σχέση κεφαλαίου-ανισοτήτων μέσα από την αποτίμηση των όρων της διεθνοποίησης του κεφαλαίου, ο τρίτος συγγραφέας επιλέγει την επιστροφή στο εθνικό κράτος, στο οποίο τα δημοκρατικώς νομιμοποιημένα κοινοβούλια διαθέτουν τη δύναμη να την αντιμετωπίσουν. Τις τρεις αυτές προσεγγίσεις ο Σκομβούλης τις υποβάλλει σε μια 'αυστηρή κριτική ανασκευή', για να καταλήξει ότι αύξηση των ανισοτήτων έχουμε και σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης· εκείνο επομένως που προέχει είναι να επιλεγούν από την πλευρά της πολιτείας οι κατάλληλες πολιτικές αντιμετώπισής τους. Αυτές τις εντοπίζει από τη μία στην εξασφάλιση της διατήρησης της αναπτυξιακής διαδικασίας και από την άλλη στην αναδιανεμητική ανάπτυξη, δηλαδή στη διεύρυνση της παραγωγικής βάσης μέσω πολιτικών που θα δίνουν κίνητρα επανεπένδυσης των κερδών και αντικίνητρα που θα αποτρέπουν τη συσσώρευσή τους και αυτά μέσω μιας προοδευτικής φορολογίας. Όλα αυτά, καταλήγει ο Σκομβούλης, μπορούν να γίνουν στο πλαίσιο 'υπερεθνικών ολοκληρώσεων' και με όρους 'αυστηρής φορολογικής αποτελεσματικότητας απέναντι στο κεφάλαιο'. Τελί-

κώς από τις αναλύσεις του προκύπτει μια πολιτική απέναντι στο κεφάλαιο, η οποία θα συντελούσε στην αποδυνάμωση του ελεγκτικού ρόλου των χρηματοπιστωτικών αγορών και στην ανατίμηση της εργασίας στη γενικότερη ανάπτυξη.

Η Γεωργία Καπλάνογλου αναφέρεται στην ‘Ανισότητα και φτώχεια στην εποχή της κρίσης’ στην Ελλάδα και δείχνει την έκταση της μείωσης του εισοδήματος που υπέστησαν οι Έλληνες στο χρονικό διάστημα 2008-2013, για το οποίο υπάρχουν έγκυρα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ. Η συγγραφέας επιλέγει να ασχοληθεί πιο συγκεκριμένα με τη μείωση της κατανάλωσης των νοικοκυριών, ενώ την έρευνά της την εξειδικεύει στη λιγότερο προσεγμένη διάσταση της παιδικής φτώχειας. Έτσι στα χρόνια της κρίσης το ποσοστό των παιδιών κάτω των 18 ετών που αντιμετωπίζει τον κίνδυνο της φτωχοποίησης έχει αυξηθεί δραματικά, με αποτέλεσμα το ήμισυ του αριθμού των παιδιών να ζει σε οικογένειες που διαβιούν σε καταστάσεις όμοιες με εκείνες των φτωχών νοικοκυριών πριν από την εκδήλωση της κρίσης. Η κατάσταση αυτή γίνεται ακόμη πιο έκδηλη για τα παιδιά κάτω των έξι ετών. Η προειδοποίηση της συγγραφέως ότι ‘η ανησυχητική αύξηση της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα και η δραματική μείωση των ιδιωτικών και δημοσίων πόρων που κατευθύνονται στα παιδιά [...] υποσκάπτουν τις προοπτικές ανάπτυξης της χώρας’ θα πρέπει να ληφθεί ιδιαίτερα υπ’ όψιν όχι μόνο από την πολιτική τάξη αλλά και από την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της, η οποία επιτέλους οφείλει να ιεραρχεί τις ανάγκες της.

Το περιοδικό μας θα συνεχίσει να ασχολείται με τις ανισότητες στην Ελλάδα και αλλού και γι’ αυτό απευθύνεται στους έλληνες ερευνητές του φαινομένου να μας αποστέλλουν εργασίες στην ελληνική ή στην αγγλική γλώσσα που επιθυμούν να δημοσιευθούν (με τους όρους βεβαίως που έχουμε καθιερώσει, όπως αποτυπώνονται στις σελίδες με τίτλο ‘Δεοντολογία και διαδικασίες δημοσίευσης’, στο τέλος του τεύχους).

Όπως σε κάθε τεύχος, εκτός από τα άρθρα του θεματικού αφιερώματος, δημοσιεύουμε κείμενα που άπτονται άλλων ζητημάτων της επικαιρότητας. Η Οντέτ Βαρών-Βασάρ επιλέγει να ασχοληθεί με τον ‘Απόηχο της υπόθεσης Ντρέφους στην Ελλά-

δα', για την οποία 'υπόθεση' υποστηρίζει ότι 'υπήρξε ένα από τα ιδρυτικά γεγονότα του πολιτικού αντισημιτισμού στο πλαίσιο της νεωτερικότητας' —αφορά δηλαδή κυρίως και προπάντων τις ευρωπαϊκές χώρες. Η συγγραφέας συνδέει μάλιστα την υπόθεση Ντρέυφους με την εμφάνιση των 'διανοούμενων', οι οποίοι είχαν το θάρρος να αναδείξουν και να καταγγείλουν επιλογές και πρωτοβουλίες της πολιτικής και της ηγεμονικής τάξης της εποχής που επιχειρούσε —πολλές φορές με επιτυχία— να μεταφέρει ευθύνες και να θυματοποιεί ανθρώπους οι οποίοι και στο παρελθόν και στο παρόν προσφέρονται για αποδιαπόμπευση από ένα σώμα στο οποίο η κυρίαρχη πλειοψηφία ήθελε να το αποκαθάρει από δυσάρεστες καταστάσεις, από καταστάσεις δηλαδή τι οποίες η ίδια είχε προκαλέσει με πράξεις και παραλείψεις της. Η συγγραφέας επιλέγει να ερμηνεύσει τον 'απόηχο της υπόθεσης Ντρέυφους' στην Ελλάδα, εάν υπήρξε πράγματι κάτι τέτοιο, ποιοι ήταν οι φορείς του και ποια τα αποτελέσματά του. Λαμβανομένου υπ' όψιν ότι η έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη, εκείνο που εμείς έχουμε να κάνουμε είναι να περιμένουμε και να ευχηθούμε να βγουν στην επιφάνεια οι αιτίες που κάνουν τον αντισημιτισμό να έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την έτσι κι αλλιώς αμυντική και ξενοφοβική κουλτούρα μας.

Ο Ευάγγελος Λιότζης επέλεξε να ασχοληθεί με το θέμα 'Πορνογραφικοποίηση και σεξουαλικοποίηση. Προς μία σύνθετη προσέγγιση', το οποίο ερευνά με τη βοήθεια πλούσιας βιβλιογραφίας στην οποία η ελληνική προσφορά είναι πενιχρή. Το γεγονός ότι ένα τέτοιο θέμα έχει αγνοηθεί μέχρι τώρα από τους έλληνες κοινωνικούς επιστήμονες χρήζει και αυτό της έρευνάς του. Η μεταφορά 'επί σκηνής' (ob/scene) ενός προβλήματος που για μεγάλο χρονικό διάστημα είχε τοποθετηθεί εκτός σκηνής (off/scene), παρά το γεγονός ότι τουλάχιστον από τη δεκαετία του 1980 και μετά και με την 'εισβολή' της εμπορικής τηλεόρασης έχει κάνει αισθητή την παρουσία του στην καθημερινότητά μας, αξίζει της προσοχής της ελληνικής κοινωνικής έρευνας. Ο Λιότζης πρωτοπορεί στην κατεύθυνση αυτή επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του κατ' αρχάς στην εξιστόρηση μέσα στον χρόνο των δύο βασικών εννοιών: της πορνογραφικοποίησης και της σεξουαλικοποίησης που παραπέμπουν στο στοιχείο της 'κατασκευής' τους υπονοώντας εξελίξεις σε συμπεριφορές, οι οποίες προβάλλουν στη δη-

μοσιότητα προκλητικά φαινόμενα που είχαν στο παρελθόν ‘εγκλειστεί’ στην ιδιωτική σφαίρα. Το γεγονός ότι η πορνογραφικοποίηση και η σεξουαλικοποίηση προβάλλονται συχνά στη βιβλιογραφία ως απάντηση σε και ως διέξοδος από καταστάσεις περιορισμού της ατομικής ελευθερίας συνδέεται με τη γενικότερη απαίτηση για εκδημοκρατισμό των κοινωνιών της ύστερης νεωτερικότητας. Εκείνο που προκύπτει από την πλούσια βιβλιογραφία —που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας και στην οποία η παρουσία γυναικών ερευνητριών είναι εντυπωσιακή (γεγονός που ως τέτοιο έχει τη σημασία του)—, είναι κατά την εκτίμησή μου το γεγονός ότι η έκθεση σε κοινή θέα ενός αυστηρά ιδιωτικού με όλες τις ιδιαιτερότητές του προβλήματος απομειώνει ακριβώς αυτή την ιδιαιτερότητα του ατομικού, η οποία κατ’ αυτόν τον τρόπο μεταβάλλεται σε πολλαπλότητα του καθολικού, πράγμα που βιώνεται μάλλον ως απώλεια. Πρόκειται για εξέλιξη που εγγράφεται σε μια τάση η οποία δεν στερείται στοιχείων εμπορευματοποίησης· το αντίθετο: αυτή η τάση μπορεί να υποδηλώνει συγχρόνως και εκδημοκρατισμό και στέρηση μοναδικότητας. Εν τέλει εκείνο που προκύπτει από την παρουσίαση της σχέσης πορνογραφικοποίηση-σεξουαλικοποίηση της ερωτικής επιθυμίας είναι ότι συγχέεται η σχέση αιτίας-αιτιατού. Δημιουργείται δηλαδή η εντύπωση ότι είναι η πορνογραφικοποίηση που ορίζει τη σεξουαλικότητα και όχι το αντίστροφο, ότι δηλαδή η κυρίαρχη απώθηση της σεξουαλικότητας, ιδιαίτερα της γυναίκας, σε μη προσβάσιμους αθέατους τόπους δημιουργεί την ανάγκη της πορνογραφικής ήτοι υπερβατικής οπτικοποίησής της.

Η Ασπασία Τσαούση αποτίει φόρο τιμής στον εκλιπόντα καθηγητή της Gary S. Becker. Πρόκειται για μια συναισθηματικά φορτισμένη νεκρολογία, η οποία διαφέρει σημαντικά από εκείνες που συνήθως δημοσιεύονται μετά τον θάνατο κάποιας σημαντικής προσωπικότητας. Όπως σημειώνει η συγγραφέας, είναι γραμμένη ‘with the utmost gratitude felt by a student for her teacher’. Η νεκρολογία εξελίσσεται σε μια ουσιαστική παρουσίαση του τεράστιου έργου του G. Becker και περιλαμβάνει ορισμένους από τους πιο σημαντικούς σταθμούς της προσφοράς του. Αρχίζει με τον γάμο και την οικογένεια, που αποτελούν τη ληξιαρχική πράξη γέννησης μιας ‘new area of study which became

known as the New Home Economics', συνεχίζει με τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, τα οικονομικά των διακρίσεων (Economics of Discrimination) για να καταλήξει στο *Economics of Life: from Baseball to Affirmative Action to Immigration. How Real-World Issues Affect our Everyday Life*. Σε μια σύντομη αποτίμηση της συνολικής προσφοράς του Becker η Ασπασία Τσαούση διαπιστώνει ότι 'η γέφυρα που ενώνει όλες αυτές τις εργασίες συνιστά ένα πολύ πιο φιλόδοξο εγχείρημα: να επανασυνδέσει την κοινωνιολογία και τα οικονομικά σε μια μία, ενοποιημένη θεωρία της ανθρώπινης δράσης'. Ο Gary Becker ανακηρύχθηκε τον Σεπτέμβριο του 2002 σε επίτιμο διδάκτορα του πανεπιστημίου Αθηνών.

Το ανά χείρας 34ο τεύχος της επιθεώρησης *Επιστήμη και Κοινωνία* συμπληρώνεται με βιβλιοκριτικές επιλεγμένων έργων της ελληνικής και της διεθνούς βιβλιογραφίας.

Ηλίας Κατσούλης

Επιμελητής Θεματικού Αφιερώματος